

⁶ Federal Supreme Court decision – Pharmaceutical product utility model [Arzneimittelgebrauchsmuster], GRUR 2006. – P. 135.

⁷ Бочарова Н. В. Законодавче забезпечення права інтелектуальної власності в країнах Європи (порівняльно-правовий аналіз) / Н. В. Бочарова // Порівняльно-правові дослідження. – 2009. – № 2. – С. 118–123. – С. 120.

⁸ Скордамалья В. Право інтелектуальної власності ЄС: навч. посіб. / В. Скордамалья. – К.: ІМВ КНУ імені Тараса Шевченка, 2004. – С. 156. – С. 100.

⁹ Information for Utility Model Applicants : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.dpma.de/docs/english/formulare/gebrauchsmuster_eng/g61_81_1.pdf

¹⁰ Information Concerning Costs, Fees and Expenses : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.dpma.de/docs/english/formulare/allg_eng/a9510_1.pdf

¹¹ Annelise Holme. World Intellectual Property Review September/October 2012. – P. 99.

¹² Steven c. Carlson. German Utility Models: A Useful and Affordable Tool for Global IP Portfolios : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fr.com/files/Uploads/Documents/Utility%20Models%20Article.pdf>

Резюме

Романюк Т. В. Корисні моделі в законодавстві Німеччини.

У статті досліджено визначальні риси німецької системи права інтелектуальної власності у сфері захисту корисних моделей, які сприяють адекватному захисту прав їх власників. Детально розглянуто процедуру подання заявки на корисну модель та проаналізовано позитивні й негативні риси такого способу захисту інновацій відповідно до законодавства Німеччини.

Ключові слова: корисна модель, винахід, патент, законодавство, охорона, Німеччина.

Резюме

Романюк Т. В. Полезные модели в законодательстве Германии.

В статье исследованы определяющие черты немецкой системы права интеллектуальной собственности в сфере защиты полезных моделей, способствующих адекватной защите прав их владельцев. Детально рассмотрена процедура подачи заявки на полезную модель и проанализированы положительные и отрицательные черты такого способа защиты инноваций в соответствии с законодательством Германии.

Ключевые слова: полезная модель, изобретение, патент, законодательство, охрана, Германия.

Summary

Romaniuk T. Utility Models in German Legislation.

The article examines the defining features of the German intellectual property rights system in the field of the protection of utility models that promotes the adequate protection of the rights of their holders. The filing of utility model application is considered in detail and the positive and negative features of such protection of innovations are analyzed in accordance with the legislation of Germany.

Key words: utility model, invention, patent, legislation, protection, Germany.

УДК 347.211

О. О. ХАВРОНЮК

Олег Олегович Хавронюк, аспірант Хмельницького університету управління та права

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ НА БАЗИ ДАНИХ ШЛЯХОМ ВИЗНАННЯ ПРАВОЧИНУ НЕДІЙСНИМ

Визнання правочину недійсним як один із загальних цивільно-правових способів захисту прав та інтересів застосовується і у правовідносинах, об'єктами яких є бази даних. Проте слід констатувати відсутність вичерпних спеціальних досліджень вказаної проблематики, в той час як загальний аналіз застосування визнання правочину недійсним як способу захисту цивільних прав та інтересів (зокрема й прав інтелектуальної власності) здійснювали О. Б. Андрейцева, С. О. Бородовський, В. І. Жеков, М. О. Жорнік, С. М. Іванова, А. І. Кубах, А. В. Петровський, О. В. Семушина, К. В. Скиданов, Г. О. Умецька та інші вчені. Отже, **метою** цієї статті є вивчення як загальних (що стосуються цього способу захисту взагалі), так і спеціальних (притаманних для відносин захисту прав інтелектуальної власності) ознак, які характеризують застосування визнання правочину недійсним як способу захисту прав на бази даних.

Виходячи з положень ст. 215 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України)¹, недійсним правочином може бути нікчемний (якщо його недійсність встановлена законом) або оспорюваний правочин (якщо недійсність правочину прямо не встановлена законом, але одна зі сторін або інша заінтересована особа заперечує його дійсність на підставах, встановлених законом). Нікчемним правочином законодавець визнає, зокрема, правочин, вчинений із недодержанням вимог нотаріального посвідчення (ч. 1 ст. 219 та ч. 1 ст. 220 ЦК України), вчинений недієздатною особою (п. 2 ч. 1 ст. 226 ЦК України), такий, що порушує публічний

порядок (ч. 2 ст. 228 ЦК України) тощо. До оспорюваних правочинів можуть належати правочини юридичної особи, вчинені нею без відповідного дозволу – ліцензії (ч. 1 ст. 227 ЦК України), правочини, вчинені під впливом помилки, обману, насильства (ст. ст. 229–231 ЦК України) та інші, визначені законом.

Незважаючи на те, що законодавець у ч. 2 ст. 215 ЦК України передбачає відсутність вимоги обов'язкового визнання нікчемності недійсного правочину в судовому порядку, нерідко необхідність цього впливає із сутності тих чи інших правовідносин, а також при необхідності застосування інших способів захисту, які потребують судового визнання недійсності нікчемного правочину як їх передумови. Додатково у літературі зазначають, що така необхідність може настати, якщо сторони виконали певні умови нікчемного правочину; якщо він нотаріально посвідчений; якщо він порушує права третіх осіб; якщо він зареєстрований у державних органах тощо². Нерідко необхідність судового визнання нікчемного правочину недійсним виникає саме у відносинах із захисту прав інтелектуальної власності.

До прикладу, в рішенні Шевченківського районного суду міста Києва від 1 липня 2015 р. у справі № 5761/780/14-ц суд резюмував: «вважаючи Договір (*авторський договір про створення твору – О.Х.*) нікчемним, сторона Позивача не надала суду відповідного рішення суду про встановлення нікчемності спірного правочину» (*хоча згідно з абз. 4 п. 5 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» від 6 листопада 2009 р. № 9 (далі – Постанова Пленуму ВСУ № 9-2009)*)³ «якщо позивач посилається на нікчемність правочину для обґрунтування іншої заявленої вимоги, суд не вправі посилатися на відсутність судового рішення про встановлення нікчемності правочину, а повинен дати оцінку таким доводам позивача» – *О.Х.*). Далі суд зазначає: «При цьому згідно з позовними вимогами така вимога Позивачем не пред'являлася. Разом з тим Позивач просить суд ухвалити судові рішення, яким застосувати наслідки нікчемності правочину. З огляду на викладене, оскільки суд не наділений правом виходу за межі позовних вимог, виходячи із фактичних обставин справи, встановлених судом, суд знаходить, що позов є безпідставним та таким, що задоволенню не підлягає»⁴.

Вважаємо, що в цьому рішенні суд не обмежився лише констатацією відсутності судового рішення про встановлення нікчемності відповідного правочину (авторського договору), що недопустимо; а й зазначив про відсутність такої вимоги та доказів на її підтвердження зі сторони позивача, тобто розглянув її по суті, давши оцінку доводам позивача.

Враховуючи сказане та ґрунтуючись на положеннях ст. 215 та ст. 216 ЦК України, погоджуємось із підходом, висловленим у наукових джерелах, де зазначається, що визнання правочину недійсним як спосіб захисту включає такі види вимог, звернених до суду: 1) про визнання нікчемного (оспорюваного) правочину недійсним; 2) про визнання нікчемного правочину дійсним; 3) про застосування наслідків нікчемності (оспорюваності) недійсного правочину. До засобів цивільно-правової відповідальності, пов'язаних із вчиненням та виконанням недійсного правочину, відносять вимоги: 1) про відшкодування моральної шкоди, завданої у зв'язку із вчиненням недійсного правочину; 2) про відшкодування завданих збитків (та/або моральної шкоди) у подвійному розмірі⁵. Ці ж вимоги визначаються у п. 5 згадуваної вище постанови Пленуму ВСУ № 9-2009, де додається, що вимога про встановлення нікчемності правочину підлягає розгляду в разі наявності відповідного спору і може пред'являтися окремо, без застосування наслідків недійсності нікчемного правочину.

У рамках застосування аналізованого способу захисту прав на бази даних правоволодільцями можуть висуватись два типи вимог, що підлягають класифікації за сутністю зверненої до суду вимоги (змістом позову): 1) вимоги про визнання недійсності нікчемного або оспорюваного правочину чи дійсності нікчемного правочину; 2) вимоги про застосування наслідків нікчемності (оспорюваності) недійсного правочину, об'єктом якого виступала база даних.

Подібно до інших виключних прав, авторські права на базу даних можуть відчувуватись або надаватись у використанні на підставі договорів про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, до яких, загалом, належать ліцензії на використання об'єкта права інтелектуальної власності; ліцензійний договір; договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності; договір про передавання виключних майнових прав інтелектуальної власності та інші договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, а також договір комерційної концесії (до комплексу прав, що передаються за цим договором, можуть належати і права на базу даних⁶).

Предметом договорів про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності можуть виступати і права на оригінальні бази даних як об'єкти авторського права, що поширює на ці правочини дію імперативних норм, якими встановлюється недійсність правочину як загального характеру (закріплюються § 2 глави 16 ЦК України), так і тих, що визначають підстави недійсності (нікчемності та оспорюваності) договорів про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. До останніх слід віднести: 1) недотримання письмової форми договору, що веде до його нікчемності (п. 2 ч. 2 ст. 1107, ст. 1118 ЦК України); 2) суперечливість вимог ліцензійного договору положенням ЦК України, що також має наслідком нікчемність такого правочину (ч. 9 ст. 1109 ЦК України). Нікчемними можуть бути не лише договори, а й їх окремі умови. Так, відповідно до ч. 4 ст. 1112 ЦК України умови договору про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності, що обмежують право творця цього об'єкта на створення інших об'єктів (*включаючи інші бази даних, засновані на тих же або інших критеріях відбору та/або систематизації матеріалу – О.Х.*), є нікчемними.

Таким чином, договір про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, об'єктом якого є база даних, може бути визнаний судом недійсним (за умови використання відповідного способу за-

хисту) на підставі невідповідності загальним та спеціальним вимогам щодо його письмової форми та змісту (у випадку недопустимого обмеження прав сторін; визначення предметом ліцензійного договору прав на бази даних, що на момент укладення договору не були чинними тощо). Крім безпосередньої вимоги такого визнання особа може звернутись до суду із вимогою про застосування наслідків недійсності нікчемного або оспорюваного правочинів – двосторонньої реституції, а у випадку її неможливості – відповідного відшкодування. Вказані вимоги можуть поєднуватись і з іншими, які випливають або пов'язані із недійсністю правочину. Наприклад, у рішенні Дніпровського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 25 лютого 2013 р. у справі № 409/2627/12 позивач звернувся до суду з вимогами про визнання договору купівлі-продажу прав адміністрування домену, виключних права на програмний продукт та базу даних недійсним як такого, що був вчинений під впливом насильства, а також про заборону подальшого використання вказаних об'єктів прав інтелектуальної власності, в тому числі бази даних. Відповідачем було заявлено зустрічний позов про визнання права власності та припинення дії, яка порушує право, але судом було відмовлено в повному обсязі у задоволенні обох позовів за недоведеністю сторонами викладених у них обставин⁷.

Застосування визнання правочину недійсним як способу захисту, загалом, не обумовлено фактом порушення прав інтелектуальної власності з боку третіх осіб, а спрямоване на досягнення певних правових наслідків через «невизнання» такого правочину як юридичного факту⁸, причиною чого є його невідповідність вимогам закону – «дефектність»⁹ (хоча бувають і винятки, коли, окрім цього, із факту недійсності правочину випливає необхідність у відшкодуванні моральної чи матеріальної шкоди, заподіяної одній із сторін, зокрема при визнанні недійсним договору, укладеного під впливом обману чи насильства, де недостатньо лише двосторонньої реституції. О. В. Семушина іменує їх додатковими та особливими наслідками недійсності правочину¹⁰). У зв'язку з цим відрізняється своєю специфікою і предмет доказування у справах, де цей спосіб захисту застосовується.

Г. О. Умецька розділяє предмет доказування в справах про визнання правочинів недійсними на загальний та спеціальний. До загального науковець відносить: 1) факт укладення правочину (для розмежування недійсних та неукладених правочинів); 2) наявність дефектів елементів правочину (невідповідність його змісту, форми та суб'єктного складу вимогам закону, а також невідповідність волі волевиявленню); 3) сутність та вартість отриманого сторонами за правочином (*предмет договору та умови його виконання* – О.Х.); 4) розмір завданої шкоди тощо. Спеціальні ж визначаються залежно від конкретної підстави визнання правочину недійсним¹¹. Сприймаючи такий підхід у цілому, зазначимо, що у випадку застосування визнання правочину недійсним як способу захисту, вектор доказування з бази даних як об'єкта виключних прав (встановлення її відповідності критеріям охороноздатності, належності позивачеві, її тотожності із предметом спору та інших вимог, визначених нами вище) зміщується на зміст та форму договору, об'єктом якого вона виступає. З урахуванням сказаного специфіка прав на бази даних як предмета договору та самої бази даних як об'єкта прав інтелектуальної власності зберігається. Й у цьому випадку, на нашу думку, проявляється через необхідність встановлення в суді правової природи такої компіляції даних (у випадку відсутності реєстрації її як об'єкта авторського права), з чого випливає і встановлення сутності договору – чи є він договором з розпорядження майновими правами інтелектуальної власності (якщо база даних відповідає критеріям охороноздатності і є об'єктом авторського права), чи «звичайним» цивільно-правовим договором. У свою чергу, доведення та встановлення цього факту матиме вплив і на визначення відповідності конкретного правочину за формою та змістом тим вимогам, що висуваються законодавцем до його дійсності як договору про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності чи договору купівлі-продажу, найму тощо.

Отже, визнання правочину недійсним як спосіб захисту прав та законних інтересів у правовідносинах, об'єктом яких є база даних, спрямоване насамперед на підтвердження чи спростування дійсності договору про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності на базу даних. Залежно від цього воно спрямоване на повернення сторін у первісний стан (двостороння реституція) та застосування інших наслідків недійсності нікчемного (оспорюваного) правочину; або визнання такого правочину дійсним, таким, що спричинив встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків з приводу тієї чи іншої бази даних. Особливістю предмета доказування буде необхідність доведення і встановлення в суді правової природи бази даних як об'єкта спірних правовідносин, що впливатиме на обсяг та характер вимог, які висуватимуться до договору для визнання його недійсним.

¹ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.

² Дзери О. В. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : [у 2 т.] – [4-ге вид. перероб. і допов.] / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – Т. 1 – С. 360.

³ Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними : постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. № 9 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-09>

⁴ Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 1 липня 2015 р. у справі № 761/780/14-ц : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/54121566>

⁵ Іванова С. М. Правова природа вимог про визнання недійсним правочину / С. М. Іванова // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – 2008. – Вип. 42. – С. 247.

⁶ Кубах А. І. Право інтелектуальної власності : навч. посіб. / А. І. Кубах. – Х. : ХНАМГ, 2008. – С. 103.

⁷ Рішення Дніпровського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 25 лютого 2013 р. у справі № 409/2627/12 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/29697838>

⁸ *Андрейцева О. Б.* Цивільно-правові способи захисту прав на об'єкти промислової власності : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Олена Борисівна Андрейцева ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2009. – С. 65.

⁹ *Жеков В. І.* Деякі питання визнання договору недійсним або неукладеним / В. І. Жеков // Університетські наукові записки. – 2005. – № 3 (15). – С. 132.

¹⁰ *Семушина О. В.* Недійсні правочини та правові наслідки їх недійсності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / О. В. Семушина ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2010. – С. 13.

¹¹ *Умецька Г. О.* Предмет доказування в справах про визнання правочинів недійсними / Г. О. Умецька // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 953–954.

Резюме

Хавронюк О. О. Особливості захисту прав на бази даних шляхом визнання правочину недійсним.

Стаття присвячена дослідженню нормативного регулювання та доктринальних підходів до застосування визнання правочину недійсним як загального способу захисту прав на бази даних, встановлення його загальних та особливих характеристик. Особливо аналізується наявна судова практика в цій сфері та виокремлюється низка існуючих правозастосовних проблем. Вивчаються типи вимог автора бази даних у рамках застосування ним визнання правочину недійсним для захисту своїх прав. До них автор статті відносить вимоги про визнання недійсності нікчемного або оспорюваного правочину чи дійсності нікчемного правочину; вимоги про застосування наслідків нікчемності (оспорюваності) недійсного правочину, об'єктом якого виступала база даних. Визначаються загальний та спеціальний предмети доказування в справах про визнання правочинів недійсними. Встановлюється специфіка процесу доказування стосовно договорів про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності на бази даних.

Ключові слова: база даних, недійсність правочину, захист прав інтелектуальної власності, двостороння реституція, відшкодування завданих збитків, моральна шкода.

Резюме

Хавронюк О. О. Особенности защиты прав на базы данных путем признания сделки недействительной.

Статья посвящена исследованию нормативного регулирования и доктринальных подходов к применению признания сделки недействительной как общего способа защиты прав на базы данных, установление его общих и особых характеристик. Отдельно анализируется имеющаяся судебная практика в этой сфере и выделяется ряд существующих правоприменительных проблем. Изучаются типы требований автора базы данных в рамках применения им признания сделки недействительной для защиты своих прав. К ним автор статьи относит требования о признании недействительности ничтожной или оспариваемой сделки, или действительности ничтожной сделки; требования о применении последствий ничтожности (оспариваемости) недействительной сделки, объектом которой выступала база данных. Определяются общий и специальный предметы доказывания по делам о признании сделок недействительными. Устанавливается специфика процесса доказывания в отношении договоров о распоряжении имущественными правами интеллектуальной собственности на базы данных.

Ключевые слова: база данных, недействительность сделки, защита прав интеллектуальной собственности, двусторонняя реституция, возмещение причиненного ущерба, моральный вред.

Summary

Havroniuk O. Features of protecting the rights to databases by recognizing the transaction as invalid.

The article investigates regulation and doctrinal approaches to the application of the invalidation of the transaction as a general way of protecting the rights to databases, establishing its general and special characteristics. Separately, the existing judicial practice in this sphere is analyzed and a number of existing law enforcement problems are highlighted. The types of requirements of the author of the database are studied in the context of applying the invalidation of the transaction to protect their rights. The author of the article attributes to them the requirements on recognizing the invalidity of an insignificant or contested transaction, or the validity of an insignificant transaction; and the requirement to apply the consequences of nullity (controversy) of an invalid transaction, the object of which was the database. The general and special objects of proof are determined in cases on the recognition of transactions as invalid. Specificity of the process of proof is established with respect to contracts on the disposal of intellectual property rights to databases.

Key words: database, invalidity of the transaction, protection of intellectual property rights, bilateral restitution, compensation for damage caused, moral damage.